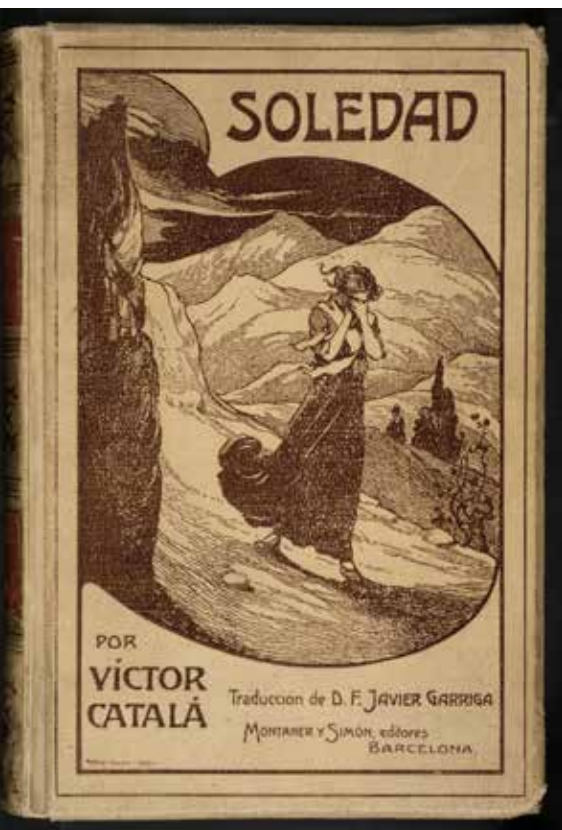


Vincles literaris entre dues figures empordaneses

Moltes vegades una recerca és fruit de la casualitat i, fàcilment, una troballa és fruit de l'atzar. És el cas que ens ocupa. No fa gaire, els autors d'aquest article van coincidir en una editorial barcelonina i la sorpresa fou doble i molt agradosa: Carles Bastons havia estat professor, a l'Institut Jaume Balmes, d'Eva Garcia-Pinos; ella havia llegit i defensat brillantment la seva tesi doctoral feia uns mesos a la Universitat Pompeu Fabra sobre les traduccions al castellà i a l'alemany de *Solitud*, de Caterina Albert. La primera versió castellana (1907) fou la de Francesc Xavier Garriga i Palau (Cadaqués, 1864 – Barcelona, 1941), catedràtic també de l'Institut Jaume Balmes de Barcelona (1913-1933).

Text > **CARLES BASTONS**, catedràtic d'institut i doctor en filologia catalana
EVA GARCIA-PINOS, doctora en traducció (UPF)



>> Portada de *Soledad*, traducció de *Solitud* al castellà de Francesc Xavier Garriga.
 (Font: BIBLIOTECA DE CATALUNYA)

A conseqüència d'un encontre inesperat i d'una primera conversa informal sorgí la possibilitat d'analitzar aquestes connexions, i ens va semblar adient posar el títol que encapçala l'article per relacionar dues figures empordaneses, cadascuna amb un paper important en el món de l'educació, de la cultura i de la literatura, però sense oblidar la importància que avui tenen les traduccions. Era evident el desequilibri entre ambdós. Molt més coneguda i reconeguda és l'escriptora escalenca, i més ara que s'acaba de commemorar el 150è aniversari del seu naixement. Molts dels seus pensaments són d'una actualitat rabiosa perquè tenen una càrrega ètica extraordinària. Per posar-ne dos exemples reproduïts en el llibre *Víctor Català: una biografia insòlita. Recull de proses i poesies inèdites*: «Moneda | Fraternitat | Si és de col·lecció, | Quin riure! | insecte dissecat per l'entomòleg; | si està en circulació, | és el pròleg de tota mena de corrupció» i «No em facis ennuegar | Mira a dreta i a esquerra: | Després podrem parlar».

Per tant, cal entrar una mica més en la figura de Francesc Xavier Garriga, d'aquest empordanès de brillant currículum acadèmic i del qual dissortadament no hi ha encara avui articles ni estudis amplis i sòlids. Moltes dades són de fonts enciclopèdiques o de referències molt minses: es va llicenciar en filosofia i lletres (1884) i dret (1886) per la UB; va ser doctor i catedràtic d'institut amb destinacions a instituts de Còrdova (1889-1892), Reus (1892-1999), Oviedo (1900-1913) i Barcelona (1913-1933), i membre corresponent de la RAE (1924) i de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Barcelona. També va ser un estudiós de la literatura castellana, poeta, periodista, autor de cartes, regidor de l'Ajuntament de Barcelona i traductor. Encara avui es disposa de poca informació sobre ell. Amb tot, destaquem i desenvolupem cinc aspectes de la seva personalitat.

Una personalitat polifacètica

En primer lloc, va ser un gran investigador de temes gramaticals i literaris com els que hem localitzat a la Biblioteca de Catalunya: *Estudios elementales de literatura: el Antiguo Oriente y los clásicos*.

CÉSAR GIARDINI EL TRÁGICO DESTINO DE DON CARLOS (1545-1568)



EDITORIAL JUVENTUD

>> Portada d'El trágico destino de Don Carlos, traducció al castellà de Francesc Xavier Garriga. (Font: CENTRE DE LECTURA DE REUS)

(Barcelona, 1920); *Estudios elementales de literatura: preceptiva especial* (Llibrería Bosch, 7a ed.); *Menéndez Pelayo, crítico literario. Discurso leído en la sesión necrológica celebrada en Madrid el 14 de junio de 1912 por la Academia de Santo Tomás, de Oviedo* (1912); *Gramática castellana compendiada para la primera enseñanza* (Barcelona, 1922), o d'altres, com ara *Santa Teresa de Jesús como escritora* (Reus, 1899), que hem ubicat al Centre de Lectura de Reus; *Programa de preceptiva literaria. Tercer curso de latín y castellano* (Tipografía de Hijos San Juan, Reus, 1894) i *Lecciones elementales de literatura: preceptiva general* (2a ed.) (Llibrería de Francisco Puig, 1900).

Cal esmentar també el seu vessant com a professor, sobretot com a catedràtic a l'Institut Jaume Balmes de Barcelona, on impartí docència entre 1913 i 1933 (i on també havia cursat els darrers anys de batxillerat). Un centre, dit sigui de passada, en el qual han prestat

servei molts professors procedents de terres gironines: M. Azara, de Sant Miquel de Fluvià; C. Bastons, de Figueres; Q. Bisbe, de Celrà o Bordils; R. Brunet, de Banyoles; J. Carreras Artau, de Girona; J. Coll i Vehí, de Torrent; J. Gassiot, de Sant Feliu de Guíxols; A. M. Huix, de Santa Coloma de Farners; J. Llansó, de Girona; R. Navarro, de Figueres; J. Oriol i Bernardet, del Far d'Empordà; M. Roca, d'Ullastret; J. Safont, de Besalú; E. Valentí Fiol, de Pals; S. Xambó, de Tegurà, i N. Xifra, de Girona. Es disposa, a més de la documentació oficial conservada a l'Arxiu Històric de la UB i a l'Arxiu Nacional de Catalunya, del testimoni d'alguns exalumnes. Així, trobem alguns comentaris al llibre de l'Institut Jaume Balmes *Cent cinquanta anys d'història* (1845-1995), que reproduïm a continuació:

«El professor Garriga explicava amb soltura, mot que emprava sovint, "Literatura Española" i la dominava perfectament, fent-la, a més a més, atractiva; tenia una veu greu i la seva llengua nadiua era el castellà, que naturalment pronunciava amb precisió. [...] Recordo que en certa ocasió em va fer buscar al diccionari de la Real Academia una paraula [...]. El mot era *arcipreste* i mentre cercava la tal paraula, els meus cabells, escabellats i llargs, queien damunt les planes del referit diccionari i aleshores

em digué: "Busca usted la palabra *arcipreste* o la palabra *pelos*?". Com a professor, tenia el seu atractiu, i jo anava a gust a la seva classe, però a vegades escrivia frases de trampa, com "Una batalla nabal" o "Aré cuanto pude".» (Frederic Udina Martorell, historiador, p. 146).

«Jo hi vaig tenir encara el senyor Garriga, catedràtic de gramàtica i literatura, antic regidor municipal i home de geni dur i atrabiliari, que a classe gastava una oratòria solemne i esparverava els alumnes, però que ens feia estudiar uns manuals escrits per ell que eren excel·lents.» (Miquel Siguán, catedràtic de psicologia de la Universitat de Barcelona, p. 154.)

«El temut Francesc Xavier Garriga, professor de literatura.» (Heribert Barrera, polític que arribà a president del Parlament de Catalunya, p. 150.)

Caterina Albert i Francesc Xavier Garriga tenen un grau molt diferent de coneixement i projecció a les lletres catalanes



>> Caterina Albert en una fotografia de l'any 1944, aproximadament.

(Font: ARXIU CATERINA ALBERT)



>> Pàgina de la biografia del traductor Francesc Xavier Garriga a *Lectura popular*.

(Font: BIBLIOTECA DE CATALUNYA)

A més, va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona. A *La Vanguardia* hem trobat molta informació sobre el tema, però en format breu i de no excessiu interès.

Una altra faceta de Garriga és la de periodista, poeta i autor de cartes (per exemple, les que va enviar a Unamuno des d'Oviedo). Fou redactor dels diaris *La Dinastia* i *El Barcelonés*, i corresponental d'*El Amigo del Pueblo* de Buenos Aires amb motiu de l'Exposició Universal de 1888 i per a la premsa de Madrid (*El Globo*, *El Imparcial*). Com a poeta, les seves composicions estan editades en el volum XVIII de *Lectura popular. Biblioteca d'autors catalans* (p. 225-248), un aplec prou interessant, pendent encara avui d'estudi. I entrem ja en les dues facetes més interessants des del punt de vista del segle XXI: les seves cartes i traduccions. Destaquen les adreçades a Unamuno i a Caterina Albert. El primer corpus —sortosament publicat a *Càtedra Nova* (núm. 5, juny 1997, p. 195-204)— consta de catorze textos, i en un d'aquests, de data 25 de desembre de 1910, parla de la traducció al castellà de *Solitud*: «Mi ilustre amigo: ¡Feliz memoria la de Ud.! En la confianza de que se olvidase mi traducción de *Solitud*, me andaba haciendo el remolón. Hubiera preferido no mandársela, pues aun cuando creo sinceramente haber vencido las graves dificultades que por lo acendrado, emotivo y personalísimo de la obra ofrecía la empresa haber conseguido un traslado de carácter

literario: amén de muchas incorrecciones debidas a la precipitación con [la que] me obligaron a dar la labor, el libro, como verá está plagado de gaza-pos editoriales por los que no me alcanza la menor responsabilidad. Toda vez que la casa se encargó en absoluto de la corrección de prueba.»

També va ser traductor de *La vida al camp*, de Ramon Masifern; d'*El trágico destino de Don Carlos* (Madrid, 1940), de Cesare Guardini (se'n conserva un exemplar a la biblioteca del Centre de Lectura de Reus) i, sobretot, de *Solitud*, de Caterina Albert i Paradís, de la qual va ser el primer traductor. *Soledad* es va publicar el 1907, només dos anys després de la publicació de la primera edició en català, a l'Editorial Montaner i Simón (coneguda llavors com a Montaner y Simón, Editores),

Cal continuar investigant la polifacètica i destacada personalitat de Garriga, en certa manera relegat a l'oblit

una editorial on també van treballar autors com Pere Calders, entre d'altres. Això ens porta automàticament a parlar de la correspondència creuada entre tots dos amb Caterina Albert, el tema nuclear de la qual és la traducció castellana de la novel·la i algunes qüestions d'edició.

Consultes sobre la traducció

Durant l'elaboració de la traducció, Francesc Xavier Garriga va mantenir correspondència amb l'autora. En la seva majoria, les cartes es limiten a tractar temes professionals, com ara una consulta sobre el significat del text original (24 de maig de 1906), els drets d'autor (28 de juliol de 1906) i negociacions amb la casa Montaner (9 de setembre de 1906); en particular, aquestes tres es conserven al Museu Arxiu Víctor Català de l'Escala.

Una part important de les cartes, i la que resulta més interessant, és aquella en què Garriga consulta aspectes de la traducció a l'autora. D'aquest intercanvi de dubtes i respostes se'n conserven algunes, tant de l'autora com de Garriga, el conjunt de les quals proporciona informació sobre el procés de traducció, del qual sovint només es pot especular. Per exemple, en una carta del 22 d'abril de 1906, Caterina Albert expressa la seva disconformitat amb l'opció *bramido* que Garriga utilitza com a equivalent de *bram* —per traduir *bram de Sant Ponç*— en la versió de la traducció que l'autora rep, ja que equival a *bramul* o *bruel*, i Caterina Albert opina que «resulta poc ajustat a l'expressió que donem a la paraula» i «una mica particular seguint-la amb nom de sant». Albert explica que la tria del mot *bram* es deu al soroll que fa l'aigua en sortir amb força i que equivaldria a *deu* o *cabal d'aigua abundós*. Finalment, tal com es pot observar en la traducció publicada, Garriga opta per *borbollón*. En la mateixa carta, Albert pregunta sobre els trets dialectals que Garriga ha donat al parlar del pastor i l'escriptora afirma: «[...] traduir-lo al castellà pur me sembla impossible, tant per les dificultats que oferiria com perquè perdria el granet pintoresc que la diversitat pot donar-li».

És interessant destacar que quan Francesc Xavier Garriga acaba la traducció de *Solitud* escriu una carta a l'autora per comunicar-li que la hi estan «passant a net» i acaben de perfil·lar els acords entre traductor, autora i editorial. Garriga prefereix una edició «de caràcter més popular, semblant a la catalana», en referència al material al preu del llibre, que la que proposava l'editorial, que finalment va quedar en una edició de tapa dura amb il·lustracions. En diverses cartes, Garriga comenta a l'autora que preferiria que no fos una edició per a subscriptors, sinó per a la venda general. Finalment se'n fa una edició per a subscriptors dins de la col·lecció Biblioteca Universal Il·lustrada (cartes del 5 de novembre de 1906 i del 24 d'octubre de 1907). Al Museu Arxiu Víctor Català es conserva el rebut de Montaner y Simón que informa de la tramesa de vint-i-quatre exemplars per a Francesc Xavier Garriga i de vint-i-cinc per a Caterina Albert.



>> Caterina Albert.
(Font: ARXIU CATERINA ALBERT)

Garriga també menciona la possibilitat que la publicació es faci a Madrid (1 d'abril de 1906). Més endavant, demana a l'autora la seva opinió sobre la traducció (8 de setembre de 1907). En una altra carta (24 d'abril de 1936), Garriga menciona una correcció de la

primera edició que considera que la millora molt i que serviria per a una segona edició revisada, i demana la conformitat i la fotografia de l'autora per començar aquest nou projecte, que la Guerra Civil espanyola va estroncar.

La relació epistolar amb Vogel

La relació epistolar entre Francesc Xavier Garrigai i Caterina Albert és cordial i amigable, i s'hi aprecia que tots dos treballen a gust junts. Tot i això, la relació epistolar de l'autora amb Eberhard Vogel, el primer traductor de *Solitud* a l'alemany, destaca per la quantitat de temes personals que hi tracten traductor i autora, la qual cosa denota una relació més íntima. Eberhard Vogel (1861-1934) va ser un filòleg, catedràtic d'institut i lector d'espanyol a l'Escola Politècnica d'Aquisgrà interessat en la llengua i la literatura catalanes, la qual cosa el va portar a fer múltiples traduccions d'autors que escrivien en català i a elaborar el primer diccionari modern català-alemany, entre moltes altres coses, segons investigacions d'Assumpta Terés, de l'Institut Ramon Llull.

Terés també explica que, després de llegir *Solitud*, Vogel va escriure una carta a l'autora amb una llista de paraules que desconeixia per demanar-li'n el significat, ja que volia «escampar la coneixença de la llengua catalana a l'estranger», fent referència al diccionari portàtil català-alemany. El 6 d'abril de 1907, Vogel escriu a Caterina Albert per demanar-li permís per traduir *Solitud*, una novel·la «que tant l'ha captivat». No era la primera traducció de Vogel, ja que ja havia traduït del castellà *El escándalo*, de Pedro Antonio de Alarcón, i *Halma*, de Benito Pérez Galdós, a més de diverses obres de no-ficció de l'alemany al castellà.

Després d'haver rebut el permís de l'autora, Vogel va traduir l'obra, que va tenir enllestida a començaments de 1908, i va iniciar la cerca d'un editor, un procediment —traduir primer una obra i després buscar una editorial disposada a publicar-la— que en el cas d'altres traduccions no sempre li va donar bons resultats. En el de *Solitud*, finalment el setembre de 1908 l'editorial S. Fischer va adquirir-ne els drets i es va publicar el 1909 a Berlín amb el títol *Sankt Pons: Roman* ('Sant Pons: novel·la'). S. Fischer Verlag va ser una de les editorials més prestigioses i més im-

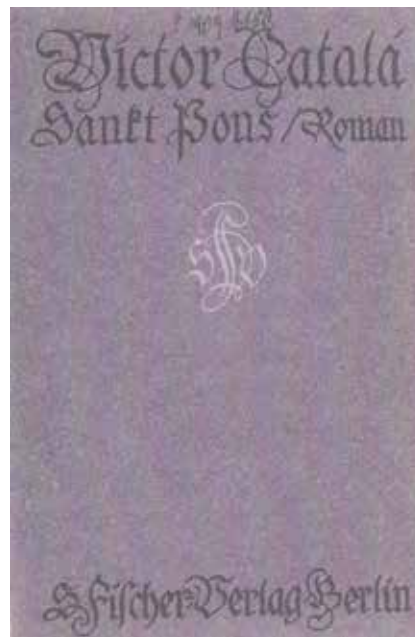


>> Retrat a tinta d'Eberhard Vogel, traductor i romanista alemany. (Font: ARNAU PONS I SIMONA ŠKRABEC (ED.). *CARRERS DE FRONTERA. PASSATGES DE LA CULTURA ALEMANYA A LA CULTURA CATALANA*. BARCELONA: INSTITUT RAMON LLULL, 2007.)

portants a l'hora d'introduir els autors europeus més influents a Alemanya; per tant, cal destacar la importància que té el fet que *Solitud* fos una de les obres del seu catàleg.

En definitiva, en aquest article hem volgut, tal com diu el títol, apropar, agermanar, dues figures empordaneses de les lletres catalanes que estan molt descompensades quant a coneixement, reconeixement i projecció. Cal continuar esbrinant més coses de la polifacètica i destacada personalitat del cadaquesenc, fins ara poc estudiat i, en certa manera, relegat a l'oblit malgrat la seva tasca traductora. Sortosament, l'escalenca ha tingut molt de ressò arreu del país, especialment amb motiu del 150è aniversari del seu naixement.

A banda d'haver establert aquest lligam entre aquestes dues figures, la recerca ens ha servit per valorar la correspondència o, dit en termes més tècnics, el gènere epistolar, avui en declivi per un canvi en el format tradicional de comunicació interpersonal, i la importància de les traduccions, que serveixen, entre altres finalitats, per justificar la recepció d'un escriptor en una altra cultura.



>> Portada de la traducció alemanya de *Solitud*, Sankt Pons, editada l'any 1909 per Fischer Verlag. (Font: ARNAU PONS I SIMONA ŠKRABEC (ED.). *CARRERS DE FRONTERA. PASSATGES DE LA CULTURA ALEMANYA A LA CULTURA CATALANA*. BARCELONA: INSTITUT RAMON LLULL, 2007.)